

จากงานวิจัยของ พระครูโสภณปริยัติสุธี(ศรีบรรคร ธิธมฺโม)

เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดธรรมราชาตามหลักกรรมทางพระพุทธศาสนา”

มจร.วิทยาเขตพะเยา

.....

๒.๒ ความเป็นมาของธรรมราชา

ความเป็นมาของธรรมสำหรับพระราชนั้น มีที่มาจากอัครัญญสูตร¹ โดยมีเนื้อหาโดยย่อว่า สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ ณ ปราสาทของนางวิสาขาในนครมาตาในบุพพาราม เขตกรุงสาวัตถี ทรงปรารภกับสามเณรว่าเสฏฐะและสามเณรภราทวาทะว่า ครั้งนั้น สัตว์ทั้งหลายจึงได้ประชุมกันปรับทุกข์กันว่า “ท่านผู้เจริญ บาปกรรมปรากฏในหมู่สัตว์แล้ว คือ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้จักปรากฏ การครหาจักปรากฏ การพูดเท็จจักปรากฏ การถืออัมพาทวฐจักปรากฏ ทางที่ดี พวกเราควรสมมต (แต่งตั้ง) สัตว์ผู้หนึ่ง ซึ่งจะว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียน ขบไล่ผู้ที่ควรขบไล่โดยชอบ พวกเราจักแบ่งปันข้าวสาลีให้แก่สัตว์ผู้นั้น

ครั้นแล้ว สัตว์เหล่านั้นจึงเข้าไปหาท่านที่มีรูปงดงามกว่า น่าดูกว่า น่าเลื่อมใสกว่า น่าเกรงขามกว่า แล้วจึงได้กล่าวดังนี้ว่า “มาเถิด ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว จงตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียน จงขบไล่ผู้ที่ควรขบไล่โดยชอบเถิด และพวกเราจักแบ่งปันข้าวสาลีให้แก่ท่าน

¹ ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๓๐-๑๓๑/๕๖-๕๗.

สัตว์ผู้นั้นรับคำแล้ว ได้ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ดิเคียนผู้ที่ควรดิเคียน ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ และสัตว์เหล่านั้นก็ได้แบ่งปันข้าวสาทิให้แก่สัตว์ผู้นั้น ด้วยเหตุที่สัตว์นั้นอันมหาชนสมมต (แต่งตั้ง) ฉะนั้น คำแรกว่า “มหาสมมต มหาสมมต” จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นเป็นใหญ่แห่งที่นาทั้งหลาย ฉะนั้น คำที่ ๒ ว่า “กษัตริย์ กษัตริย์” จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นให้ชนเหล่าอื่นยินดีได้โดยชอบธรรม ฉะนั้น คำที่ ๓ ว่า “ราชา ราชา” จึงเกิดขึ้น ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ จึงได้เกิดมีแควง กษัตริย์นั้นขึ้นแก่สัตว์เหล่านั้นเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์เหล่าอื่น มีแก่สัตว์พวกเดียวกันเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์ที่มีใจพวกเดียวกัน มีโดยธรรมเท่านั้น ไม่ใช่โดยอธรรม ตามคำโบราณที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก ก็ธรรมเท่านั้นประเสริฐที่สุดในหมู่ชนทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

ในพระสูตรยังได้ระบุถึงแนวคิดของธรรมสำหรับพระราชา ที่ส่งต่อกันไประหว่างพ่อสู่ลูกอีกว่าลูกเอ๋ย ถ้าเช่นนั้น ลูกจงอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่ จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองชนภายใน กำลังพล พวกกษัตริย์ผู้ตามเสด็จ พรหมณ์และคหบดี ชาวนิกมและชาวชนบท สมณพราหมณ์ สัตว์จำพวกเนื้อและนกโดยธรรม การกระทำสิ่งที่ผิดแบบแผน อย่าได้เป็นไปในแวนแคว้นของลูก อนึ่ง บุคคลเหล่าใดในแวนแคว้นของลูก ไม่มีทรัพย์ ลูกพึงให้ทรัพย์แก่บุคคลเหล่านั้นด้วย อนึ่ง สมณพราหมณ์เหล่าใดในแวนแคว้นของลูก เว้นขาดจากความมัวเมาและความประมาท ตั้งมั่นอยู่ในขันติ (ความอดทน) และโสรัจจะ (ความเสถียร) ฝึกตน สงบตน ให้ตนดับกิเลสอยู่แต่ผู้เดียว ลูกพึงเข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้นตามกาลอันควรแล้วได้ถามสอบถามว่า “ท่านขอรับอะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเกี่ยวข้อง อะไรไม่ควรเกี่ยวข้อง อะไรที่ข้าพเจ้าทำอยู่พึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน หรือว่าอะไรที่ข้าพเจ้าทำอยู่พึงเป็นไปเพื่อ

เกือบ เพื่อสุขตลอดกาลนาน” ครั้นลูกได้ฟังจากสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้ว สิ่งใดเป็นอกุศล พึงละเว้นสิ่งนั้น สิ่งใดเป็นกุศล พึงยึดถือประพฤติสิ่งนั้นให้มั่น ลูกเอ๋ย จักรวรรดิวัตรอันประเสริฐนั้น เป็นอย่างนี้แล²

นอกจากนี้ ยังมีในจกัถวัตติสูตร³ พระสูตรที่ว่าด้วยความเป็นธรรมราชาของพระเจ้าจักรพรรดิและธรรมราชาของพระพุทธเจ้า มีพระสูตรโดยย่อ ดังนี้

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา ย่อมไม่ทรงให้จักรที่มีไชของพระราชามุนไป” เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้กราบทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรเป็นราชาของพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ธรรม เป็นราชาของพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็น “ธรรมราชา” แล้วตรัสต่อไปว่า พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชาในโลกนี้ ทรงอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรม เคารพธรรม นอบน้อมธรรม เชิดชูธรรม ยกย่องธรรม มีธรรมเป็นใหญ่ ทรงจัดการรักษา ป้องกัน และคุ้มครองชนภายในโดยธรรม... ทรงคุ้มครองพวกกษัตริย์ ผู้ตามเสด็จ กำลังพล พราหมณ์ คหบดี ชาวนิกม ชาวชนบท สมณพราหมณ์สัตว์จำพวกเนื้อ และนกโดยธรรมแล้วจึงให้จักรมุนไปโดยธรรมเท่านั้น จักรนั้นใครๆ ที่เป็นมนุษย์ เป็นข้าศึก และเป็นสัตว์มีชีวิตให้มุนกลับไม่ได้

ในทำนองเดียวกัน พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา ทรงอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรม เคารพธรรม นอบน้อมธรรม เชิดชูธรรม ยกย่องธรรม มีธรรมเป็นใหญ่ ทรงจัดการรักษา ป้องกัน และคุ้มครองกายกรรมโดยธรรมว่า “กายกรรมเช่นนี้ควรเสพ กายกรรมเช่นนี้ไม่ควรเสพ”...

² ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๔/๖๒.

³ อง.ติก.(ไทย) ๒๐/๑๔/๑๕๔-๑๕๖.

คุ้มครองวชิกรรม โดยธรรมว่า “วชิกรรมเช่นนี้ควรเสพ วชิกรรมเช่นนี้ไม่ควรเสพ” คุ้มครองมโนกรรม โดยธรรมว่า “มโนกรรมเช่นนี้ควรเสพ มโนกรรมเช่นนี้ไม่ควรเสพ”

พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นและผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา ทรงอาศัยธรรมเท่านั้น ตักการะธรรม เคารพธรรม นอบน้อมธรรม เคารพธรรม ยกย่องธรรม มีธรรมเป็นใหญ่ ทรงจัดการรักษาป้องกัน และคุ้มครองกายกรรม วชิกรรม และมโนกรรมโดยธรรมแล้วจึงทรงให้ธรรมจักรที่ยอดเยี่ยมหมุนไป โดยธรรมเท่านั้น จักรนั้นอันสมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใครๆ ในโลกให้หมุนกลับไม่ได้

สอดคล้องกับ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ที่ได้ให้ทัศนะในประเด็นนี้ไว้ว่า ในจกกวัดติสูตร ที่ว่าชื่อซ้ำกันอีกสูตรหนึ่ง พระพุทธเจ้าและพระเจ้าจักรพรรดิ มีคำเรียกพระนามที่ตรงกันว่าทรงเป็น “ธรรมราชา” เพราะฉะนั้นจึงมีธรรมราชา ๒ ความหมายคือ ๑) จักรพรรดิธรรมราชา และ ๒) สัมมาสัมพุทธธรรมราชา ความแตกต่างระหว่างธรรมราชา ๒ อย่างนี้ คือ ระหว่างพระพุทธเจ้า กับพระเจ้าจักรพรรดิ ที่เป็นจุดสังเกตสำคัญ ก็คือ พระเจ้าจักรพรรดิ จัดสรรการดูแลรักษาคุ้มครองป้องกันอันเป็นธรรมแก่ประชาชนหมู่เหล่าต่างๆ (ทรงจำแนกไว้ ๘ ประเภทคือ อันโดชน ชัตติยะ อนุยนต์ พลกาย พราหมณคหบดี ชาวนิคมนชนบท สมณพราหมณ์ มิคปักษิ) ยังจักรให้หมุนไปโดยธรรม ซึ่งคนสัตว์ที่มุ่งร้ายใดๆ ไม่อาจทำให้หมุนกลับได้ แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า จัดสรรการดูแลรักษาคุ้มครองป้องกันอันเป็นธรรม ให้แก่กายกรรม วชิกรรม มโนกรรม โดยให้รู้ว่ากายกรรม วชิกรรม มโนกรรม อย่างไรควรเสพ อย่างไรไม่ควรเสพ ยังธรรมจักรให้หมุนไปโดยธรรม ซึ่งสมณะ พราหมณ์ เทพ มาร พรหม หรือใครก็ตามในโลก ไม่อาจทำให้หมุนกลับได้⁴

⁴ อ้างแล้ว, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), จารึกอโศก (ธรรมจักรบนศิลาสี่สิงห์) รัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย, หน้า ๑๘-๑๙.

ในชั้นมราชาสูตร⁵ พระพุทธเจ้าทรงตรัสเปรียบเทียบพระเจ้าจักรพรรดิกับพระพุทธเจ้า ผู้ทรงธรรมเป็นธรรมราชา หลังจากภิกษุรูปหนึ่ง ได้ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า อะไรเป็นราชาของพระเจ้าจักรพรรดิ ผู้ทรงธรรมเป็นธรรมราชา พระองค์ตรัสว่า ธรรมเป็นราชาของพระเจ้าจักรพรรดิ แล้วพระองค์ได้ตรัสต่อไปอีกว่า พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชาในโลกนี้ ทรงอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรม เคารพธรรม นอบน้อมธรรม เสด็จธรรม ยกย่องธรรม มีธรรมเป็นใหญ่ ทรงจัดการรักษา ป้องกันและคุ้มครองชนภายในโดยธรรม⁶ แม้พระพุทธเจ้าก็ทรงเป็นเช่นนั้น เป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา (คำว่าธรรมราชา เป็นพระนามของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งหมายถึงพระเจ้าผู้ทรงให้มหาชนยินดีด้วยโลกุตตรธรรม ๕ ประการ ได้แก่ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑) ทรงอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรม เคารพธรรม นอบน้อมธรรม เสด็จธรรม ยกย่องธรรม มีธรรมเป็นใหญ่ ทรงจัดการรักษา ป้องกัน และคุ้มครองภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลายโดยธรรม ๕ ประการคือ

๑. กายกรรมเช่นนี้ควรประพฤติ กายกรรมเช่นนี้ไม่ควรประพฤติ
๒. วาจากรรมเช่นนี้ควรประพฤติ วาจากรรมเช่นนี้ไม่ควรประพฤติ
๓. มโนกรรมเช่นนี้ควรประพฤติ มโนกรรมเช่นนี้ไม่ควรประพฤติ
๔. อาชีพเช่นนี้ควรประกอบ อาชีพเช่นนี้ไม่ควรประกอบ
๕. บ้านและนิคมเช่นนี้ควรอยู่อาศัย บ้านและนิคมเช่นนี้ไม่ควรอยู่อาศัย

กล่าวโดยสรุป ความเป็นมาของธรรมราชาคือผู้เป็นพระราช หรือผู้นำต้องสักการะธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่ จัดการดูแล

⁵ อัง.ปญจก. (ไทย) ๑๔/๑๓๓/๒๑๕.

⁶ อัง.ปญจก.(ไทย) ๑๔/๑๓๓/๒๑๔.

รักษาคุ้มครอง ป้องกันให้แก่ประชาชนทุกกลุ่มภายใต้การปกครอง ส่วนพระธรรมราชาที่หมายถึงพระพุทธเจ้า
คือการดูแลรักษา คุ้มครอง ป้องกันทางกาย วาจา และใจให้เป็นธรรม